

संस्कृत-भारती

परिचयः

दशमः पाठः

सूक्तिः

॥ तस्य तदेव मधुरं यस्य मनो यत्र संलग्नम् ॥

Upon which one's mind is engaged,
indeed that, is/be sweet unto him/her

व्याकरणम्

कर्मणि
भावे प्रयोगः

सकर्मकः

गच्छति
खादति
ददाति
पठति

भावे प्रयोगः

अकर्मकः

कम्पते
उपविशति
पतति
हसति

तत्त्व्यत् / अनीयर् कर्मणि

सकर्मक-प्रयोगः -

कर्तारि - बालकः शालां गच्छति ।

कर्मणि - बालकेन शाला गम्यते ।

अकर्मक-प्रयोगः -

कर्तारि - बालकाः धावन्ति ।

भावे - बालकैः धाव्यते प्र.पु/ए.व ।

भावे प्रयोगः

प्रथम पुरुषः एकवचनम्
नपुंसकैलिङ्ग

पठ्यते
अपठ्यत
पठितम्
पठ्यताम्
पठितव्यम्
पठनीयम्

भावे प्रयोगः

बालकेन उपविष्यते
बालकाभ्याम् उपविष्यते
बालकैः उपविष्यते

प्रथम पुरुषः एकवचनम्
नपुंसकलिङ्ग

मित्रेण उपविष्यते
मित्राभ्याम् उपविष्यते
मित्रैः उपविष्यते

बालिका उपविष्यते
बालिकाभ्याम् उपविष्यते
बालिकाभिः उपविष्यते

भावे प्रयोगः

II. Change the following sentences into Impersonal voice.

उदा - पुष्णं विकसति - पुष्णेण विकस्यते ।

१. पर्णं पतति -----	२. विचारः स्फुरति -----
३. सीता कम्पते -----	४. बालः यतते -----
५. सिंहाः गर्जन्ति -----	६. बालिकाः तिष्ठन्ति -----
७. फलं नश्यति -----	८. विदूषकाः हसन्ति -----
९. नर्तक्यः नृत्यन्ति -----	१०. बालाः पतन्ति -----

भावे प्रयोगः

१. पर्णं पतति पर्णन् पत्यते ।	२. विचारः स्फुरति विचारेण स्फुर्यते ।
३. सीता कम्पते सीतया कम्प्यते ।	४. बालः यतते बालेन यत्यते ।
५. सिंहाः गर्जन्ति सिंहैः गर्ज्यते ।	६. बालिकाः तिष्ठन्ति बालिकाभिः स्थीयते ।
७. फलं नश्यति फलेन नश्यते ।	८. विदूषकाः हसन्ति विदूषकैः हस्यते ।
९. नर्तक्यः नृत्यन्ति नर्तकीभिः
नृत्यते ।	१०. बालाः पतन्ति बालैः पत्यते ।

भावे प्रयोगः

III. Change the following sentences which are in भावेप्रयोगः into कर्त्तरिप्रयोगः ।

उदा - पर्णैः पत्यते । पर्णानि पतन्ति ।

१. बालकाभ्याम् उपविश्यते । ।

२. गृहिणीभिः हस्यते । ।

३. तैः पत्यते । ।

४. अस्माभिः क्रीड्यते । ।

५. शिशुभिः रुद्यते । ।

१. बालकाभ्याम् उपविश्यते । बालकौ उपविशतः । (प्र.पु/द्वि.व)

२. गृहिणीभिः हस्यते । गृहिण्यः हसन्ति । (प्र.पु/व.व)

३. तैः पत्यते । ते पतन्ति । (प्र.पु/व.व)

४. अस्माभिः क्रीड्यते । वयं क्रीडामः । (उ.पु/व.व)

५. शिशुभिः रुद्यते । शिशवः रुदन्ति । (प्र.पु/व.व)

III. Change the following sentences which are in भावेप्रयोगः into
कर्तरिप्रयोगः ।

उदा - पर्णैः पत्यते । पर्णानि पतन्ति ।

१. बालकाभ्याम् उपविश्यते । ।
२. गृहिणीभिः हस्यते । ।
३. तैः पत्यते । ।
४. अस्माभिः क्रीड्यते । ।
५. शिशुभिः रुद्यते । ।
६. युवाभ्यां भूयते । ।
७. लताभ्यां वर्ध्यते । ।
८. छात्रैः उत्थीयते । ।
९. वृक्षैः कम्प्यते । ।
१०. बालिकाभिः मिल्यते । ।

भावे प्रयोगः

१. अस्माभिः अक्रीड्यत ।
२. नर्तकीभिः अनृत्यत ।
३. तया यत्यताम् ।
४. सस्यैः जीव्यताम् ।
५. वाहनेन चलितव्यम् ।
६. व्यजनैः भ्रमितव्यम् ।
७. नयनेन स्फुरितम् ।
८. अतिथिभिः उपविश्यताम् ।

९. फलेन अपत्यत ।
१०. मित्रेण भवितव्यम् ।
११. पुष्पैः पतितम् ।
१२. क्रीडालुभिः धावितम् ।
१३. अस्माभिः उपवेष्टव्यम् ।
१४. पुष्पेण विकस्यताम् ।
१५. तेन अमिल्यत ।

भावे प्रयोगः

६. युवाभ्यां भूयते । |
७. लताभ्यां वर्धते । |
८. छात्रैः उत्थीयते । |
९. वृक्षैः कम्पते । |
१०. बालिकाभिः मिल्यते । |

६. युवाभ्यां भूयते । युवा भवथः । (म.पु/द्वि.व)

७. लताभ्यां वर्धते । लते वर्धेते । (आत्मनेपदि/प्र.पु/द्वि.व – वर्धते, वर्धेते, वर्धन्ते)

८. छात्रैः उत्थीयते । छात्राः उत्थिष्ठन्ति । (स्थीयते - तिष्ठति/तः/न्ति, उत्थीयते - उत्थिष्ठति/तः/न्ति)

९. वृक्षैः कम्पते । वृक्षाः कम्पन्ते । (आत्मनेपदि/प्र.पु/ब.व – कम्पते, कम्पेते, कम्पन्ते)

१०. बालिकाभिः मिल्यते । बालिकाः मिलन्ति । (प्र.पु/ब.व - उभयपदि - मिलन्ति/न्ते)

भावे प्रयोगः

- १.पष्पं विकसति।
- २.शीशवः रुदन्ति।
- ३.बालः उत्तिष्ठति।
- ४.वयं तिष्ठामः।
- ५.त्वं खिद्यसे।

भावे प्रयोगः

६. छात्रः अभ्रमत्।
७. युवका: अमोदन्त।
८. पुत्री अकुप्यत्।
९. सर्वा: अंपतन्।
१०. अहं अतिष्ठम्।

भावे प्रयोगः

- ११.भवान् तिष्ठतु।
- १२.नर्तक्यः नृत्यन्तु।
- १३.त्वं वर्धस्व।
- १४.भवत्यौ हस्ताम्।
- १५.खगः डयताम्।

भावे प्रयोगः

- १६.शिशुः रुदितवान्।
- १७.वृक्षाः कम्पितवन्तः।
- १८.सर्वे उपविष्टवन्तः।
- १९.बालिका धावितवती।
- २०.अतिथिः स्थितवान्।

भावे प्रयोगः

- २१.व्याघ्रः गर्जत्।
- २२.वयं न पतेम।
- २३.ते जागरुकाः भवेयः।
- २४.विद्यार्थिनः उपविशेयुः।
- २५.अहं तिष्ठेयम्।

२. व्यावहारिकशब्दावली

समपत्रम्	- Post-card	सविधे	- addressed to
पिहितपत्रम्	- Envelope	वामतः	- to the left
अन्तर्देशीयपत्रम्	- Inland letter	दक्षिणतः	- to the right
पत्रालयः	- Post-office	पुरतः	- forward/in front of
पत्रवितारकः	- Post-man	पृष्ठतः	- behind
दूरवाणी	- Telephone	गृहसङ्ख्या	- Door number
जङ्गमदूरवाणी	- Mobile phone	गृहनाम	- Name of the house

दूरदर्शनम्	- Television	स्तरः	- Level
आकाशवाणी	- Radio	अड्डः	- Storey
सङ्खणकम्	- Computer	घट्टः	→ Phase
तन्त्रांशः	- Soft ware	ग्रामः	- Village
यन्त्रांशः	- Hard ware	नगरम्	- City/Town
ध्वनिमुद्रकम्	- Tape recorder	उपमण्डलम्	- Talluk
ध्वनिमुद्रिका	- Audio-tape	जनपदम्	- District
सान्द्रमुद्रिका	- C.D.Rom	राज्यम्	- State
तन्त्रीवार्ता	- Telegraphic message	देशः	- Country
सङ्केतः	- Address	विदेशः	- Foreign land
सकाशात्	- From (while writing the address)		
प्रतिवेशिराज्यम्	- Neighbouring state		

३. चादुश्लोकः

Once two girls/ladies met after their marriage. They exchanged notes about their husbands. The following stanza contains their conversation.

चतुरः खलु मे भर्ता
लिखति च यच्च परो न वाचयति ।
सखि ! चतुरतरो मे भर्ता
स्वयमपि लिखितं स्वयं न वाचयति ॥

One of the ladies said - "My husband is very intelligent. No body can read what he writes." The other lady said - "My husband is even more intelligent. He cannot read what he has himself written!"

४. समस्या

पानीयं पातुमिच्छामि
त्वतः कमललोचने ।
यदि दास्यसि नेच्छामि
नो दास्यसि पिबाम्यहम् ॥

The apparent meaning of the stanza involves a contradiction. The meaning of the stanza is "O Lotus - eyed one! I want to drink water from your hands. I do not want it if you give. I shall drink if you do not." (Answers on PNo - 240)

Answer to the riddle

The contradiction is resolved thus. Split the word - 'दास्यसि' as 'दासी + असि' (if you are a slave girl) 'नो दासी असि' - if you are not a slave girl. Only if दास्यसि is taken as a verb, a contradiction will arise.

५. सुभाषितम्

गुणायन्ते दोषाः सुजनवदने दुर्जनमुखे
गुणा दोषायन्ते तदिदमपि नो विस्मयपदम् ।
महामेघः क्षारं पिबति कुरुते वारि मधुरं
फणी क्षीरं पीत्वा वमति गरलं दुःसहतरम् ॥१९॥

पदविभागः - गुणायन्ते, दोषाः, सुजनवदने, दुर्जनमुखे, गुणाः, दोषायन्ते, तत्, इदम्, अपि, नो, विस्मयपदम्, महामेघः, क्षारम्, पिबति, कुरुते, वारि, मधुरम्, फणी, क्षीरम्, पीत्वा, वमति, गरलम्, दुःसहतरम् ।

प्रतिपदार्थः - सुजनवदने - In the mouth of noble men दोषाः - defects गुणायन्ते - change into good qualities. दुर्जनमुखे - In the mouth of the wicked गुणाः - good qualities दोषायन्ते - change into faults. तत् - that इदम् अपि - and this न विस्मयपदम् - are not strange. महामेघः - The big cloud क्षारं पिबति - drinks salty water (and) वारि मधुरं कुरुते - makes it sweet. फणी - The serpent क्षीरं पीत्वा - having drunk milk दुःसहतरं गरलं वमति - spits the most virulent poison.

तात्पर्यम् - Defects turn into virtues when they come from good persons. On the other hand, virtues turn into defects when they come from the wicked. There is nothing surprising in this. While the big cloud takes in salty water from the sea and showers sweet rain water. The serpent drinks milk, but emits intolerable poison. Good people are comparable to the cloud and the wicked are like serpents.

वनेऽपि सिंहा मृगमांसभक्षिणो
बुभुक्षिता नैव तृणं चरन्ति ।
एवं कुलीना व्यसनाभिभूता
न नीचकर्माणि समाचरन्ति ॥२०॥

पदविभागः - Write the पदविभाग yourself. It is quite easy.
(व्यसनाभिभूता: = overcome by difficulties)

प्रतिपदार्थः - वने - In the forest मृगमांसभक्षिणः सिंहाः - lions that eat the flesh of (other) animals बुभुक्षिताः अपि - even when hungry तृणम् न चरन्ति एव - do not graze on grass. एवम् - Similarly, व्यसनाभिभूताः कुलीनाः - men of high birth who are in difficulty नीचकर्माणि न समाचरन्ति - do not do bad things.

तात्पर्यम् - Lions which feed on the flesh of wild animals do not eat grass even when they are very hungry. Similarly, people of noble origin do not stoop to a low level and commit crimes even when they are in adversity.

धातवः

- क्षिप् - To Throw
खन् - To Dig
खेल् - To Play
गद् - To Tell
गज् - To Roar

७. काव्यकथा

रघुवंशस्य अवनतिः

अमात्याः अतिथिमहाराजस्य पद्माभिषेकं कृतवन्तः । अतिथिः
उदारपुरुषः । सः पद्माभिषेकसमये कारागृहे स्थितानां जनानां विमोचनं
कृतवान् । पञ्चे स्थितानां शुकानाम् अपि विमोचनं कृतवान् । तस्य
परिजनेषु, प्रजासु, सचिवेषु च अतीव आदरः । विवादेषु स्वयम् एव धर्मासने
उपविशति स्म । उचितं न्यायनिर्णयं प्रकटयति स्म । अनृतं तु स्वप्नेऽपि न
उक्तवान् । योग्ये एव दानं कृतवान् । ‘शौर्यरहिता नीतिः प्रयोजनाय न
भवति । नीतिरहितं शौर्यं पशुचेष्टावत् भवति।’ अतः अतिथिचक्रेश्वरः नीतिं
शौर्यं च यथोचितम् अनुसृतवान् । सः प्रतिदिनं मन्त्रिभिः सह मन्त्रालोचनं
करोति स्म । तथापि मन्त्रालोचनं गुप्तं भवति स्म । एवं साम-दान-भेद-दण्डैः
अतिथिचक्रेश्वरः राज्यं परिपालितवान् । स्वर्गस्य देवेन्द्रः इव भूलोकस्य
चक्रेश्वरः अभवत् ।

रघुवंशस्य नृपाः शैशवे विद्याम् अधीतवन्तः । यौवने सुखम्
अनुभूतवन्तः । वृद्धावस्थायां वानप्रस्थाश्रमं स्वीकृतवन्तः । केचित् नृपाः
योगेन शरीरपरित्यागमपि कृतवन्तः । इत्थं रघुवंशस्य नृपाः राज्यं, प्रजाः च
योग्येन मार्गेण परिपालितवन्तः ।

अतिथिचक्रेश्वरात् विंशतितमः (२०) सुदर्शनो नृपः । सुदर्शनः स्वपुत्रम्
अग्निवर्णम् अभिषिक्ष्य तपः कर्तुं नैमिषारण्यं गतवान् ।

अग्निवर्णः रघुकुले निकृष्टः नृपः । तं द्रष्टुं यदा जनाः आगताः तदा सः
बहिः पादद्वयं प्रदर्शितवान् । सदा कामासक्तः । अन्तःपुरे सर्वम् आयुः
यापितवान् । ततः क्षयरोगेण पीडितः अभवत् । यौवने एव रोगात् मृतः ।
मरणसमये तस्य पत्नी गर्भिणी आसीत् । अतः सचिवाः गर्भस्थशिशोः एव
अभिषेकं कृतवन्तः । ततः राजी एव सचिवानां साहाय्येन प्रजापालनं
कृतवती ।

अन्वयः - 1

प्रविश्य तु महारण्यं रामो राजीवलोचनः
विराधं राक्षसं हत्वा शरभड्गं ददर्श ह
सुतीक्ष्णं चाप्यगस्त्यं च अगस्त्यभ्रातरं तथा

पदविभागः

प्रविश्य, तु, महारण्यम्, रामः, राजीवलोचनः, विराधम्,
राक्षसम्, हत्वा, शरभड्गम्, ददर्श, ह, सुतीक्ष्णम्, च, अपि,
अगस्त्यम्, च, अगस्त्य-भ्रातरम् तथा

अन्वयः - 1

पदविभागः

प्रविश्य, तु, महारण्यम्, रामः, राजीवलोचनः, विराधम्,
राक्षसम्, हत्वा, शरभङ्गम्, ददर्श, ह, सुतीक्ष्णम्, च, अपि,
अयगस्त्यम्, च, अगस्त्य-भ्रातरम् तथा

क्रिया - ददर्श (लिट्) (प्रधानम्)
प्रविश्य (ल्यबन्तं) (अप्रधानम्)
हत्वा (कृत्वान्तं) (अप्रधानम्)

क्रियापदं - ददर्श
प्रथमा - राजीवलोचनः रामः (कर्ता)
द्वितीया - शरभङ्गं सुतीक्ष्णम् अगस्त्यम्
अगस्त्य-भ्रातरं

क्रियापदं - प्रविश्य

प्रथमा	-	(रामः) (कर्ता)
द्वितीया	-	महारण्यम् (कर्म)

क्रियापदं - हत्वा

प्रथमा	-	(रामः) (कर्ता)
द्वितीया	-	राक्षस, विराधं (कर्म)
अत्ययम्	-	च, अपि, तथा, ह, तु,

अन्वयः - 1

अन्वयः

राजीवलोचनः रामः महारण्यं प्रविश्य राक्षसं विराधं हत्वा
शरभड्गं सुतीक्ष्णम् अगस्त्यम् अगस्त्यभ्रातरं च अपि दर्श ।

प्रतिपदार्थः

राजीवलोचनः	-	कमलनयनः
रामः	-	श्रीरामचन्द्रः
महारण्यं	-	वनं दण्डकारण्यम्
प्रविश्य	-	गत्वा
राक्षसं विराधम्	-	विराधं नाम राक्षसम्
हत्वा	-	मारयित्वा
शरभड्गं	-	शरभड्गमनिम्
सुतीक्ष्णम्	-	सुतीक्ष्णमुनिम्
अगस्त्यम्	-	अगस्त्यमुनिम्
अगस्त्यभ्रातरं	-	अगस्त्यमुनेः सहोदरम्
च अपि	-	च अपि
दर्श	-	दृष्टवान् / मिलितवान्

अन्वयः - 1

अन्वयः

राजीवलोचनः रामः महारण्यं प्रविश्य राक्षसं विराधं हत्वा
शरभड्गं सुतीक्ष्णम् अगस्त्यम् अगस्त्यभ्रातरं च अपि ददर्श ।

तात्पर्यम्

कमलनयनः श्रीरामः चित्रकूटतः दण्डकारण्यं गतवान् । दण्डकारण्ये
बहवः दुष्टाः राक्षसाः आसन् । ते मुनीन् बाधितवन्तः । तेषां
राक्षसानां महादुष्टः विराधः नाम राक्षसः । रामः तं परिहृतवान् ।
तदनन्तरं दण्डकारण्ये वासं कुर्वन् शरभड्गमुनिं सुतीक्ष्णमुनिं
अगस्त्यऋषिं अगस्त्यमुनेः सहोदरं च मिलितवान् ।

अन्वयः - 2

अगस्त्यवचनाच्चैव जग्राहैन्द्रं शरासनम्
खड्गं च परमप्रीतस्तूणी चाक्षयसायकौ

पदविभागः

अगस्त्यवचनात्, च, एव, जग्राह, ऐन्द्रम्,
शरासनम्, खड्गम्, च, परमप्रीतः, तूणी, च,
अक्षयसायकौ

अन्वयः - 2

पदविभागः

अगस्त्यवचनात्, च, एव, जग्राह, ऐन्द्रम्, शरासनम्,

खड्गम्, च, परमप्रीतः, तूणी, च, अक्षयसायकौ

क्रिया	-	जग्राह (लिट्)
प्रथमा	-	परमप्रीतः (रामः) (कर्ता)
द्वितीया	-	ऐन्द्रं ,शरासनं, खड्गम्, अक्षयसायकौ, तूणी
पञ्चमी	-	अगस्त्यवचनात्
अत्ययम्	-	च, एव

अगस्त्यवचनात् च, एव, जग्राह, ऐन्द्रम्, शरासनम्,

खड्गम्, च, परमप्रीतः, तूणी, च, अक्षयसायकौ

परमप्रीतः

-

प्रमुदितः

रामः

-

रामः

अगस्त्यवचनात् एव

-

अगस्त्यमुनेः आज्या

ऐन्द्रं शरासनं

-

इन्द्रस्य धनुः

खड्गम्

-

करवालम्

अक्षयसायकौ तूणी च

-

यस्मिन् बाणाः कदापि न
नश्येयुः तादृशं

निषड्गद्वयम्

-

गृहीतवान् / स्वीकृतवान्
च, एव

जग्राह

-

अव्ययम्

अन्वयः

परमप्रीतः (रामः) अगस्तयवचनात् एव ऐन्द्रं शरासनं, खड्गम्,
अक्षयसायकौ तूणी च जग्राह।

तात्पर्यम्

पुरा देवेन्द्रः अगस्त्यमुनये धनुं करवालं बाणान् निषड्गदवयम् च
दत्तवान् । रामस्य वन्यजीवनं श्रुत्वा अगस्त्यमुनिः सर्वाणि अस्त्राणि
शस्त्राणि च रामाय दत्तवान् । रामः अपि अगस्त्यात् तानि
स्वीकृतवान् । इयं हृष्टवा उत्तमपुरुषः रामेण शस्त्राणि प्राप्तानि इति
अगस्त्यः सन्तुष्टवान् । क्षत्रियः रामः अपि तानि प्राप्य मुदितवान्
।

सन्धि:

सर्वण्दीघ-सन्धि:

अ + अ = आ
अ + आ = आ
आ + अ = आ
आ + आ = आ

अ - आ → आ
सर्वण

इ + इ = ई
इ + ई = ई
ई + इ = ई
ई + ई = ई

इ - ई → ई
सर्वण

ऋ + ऋ = ऋ
ऋ + ऋ = ऋ
ऋ + ऋ = ऋ
ऋ + ऋ = ऋ

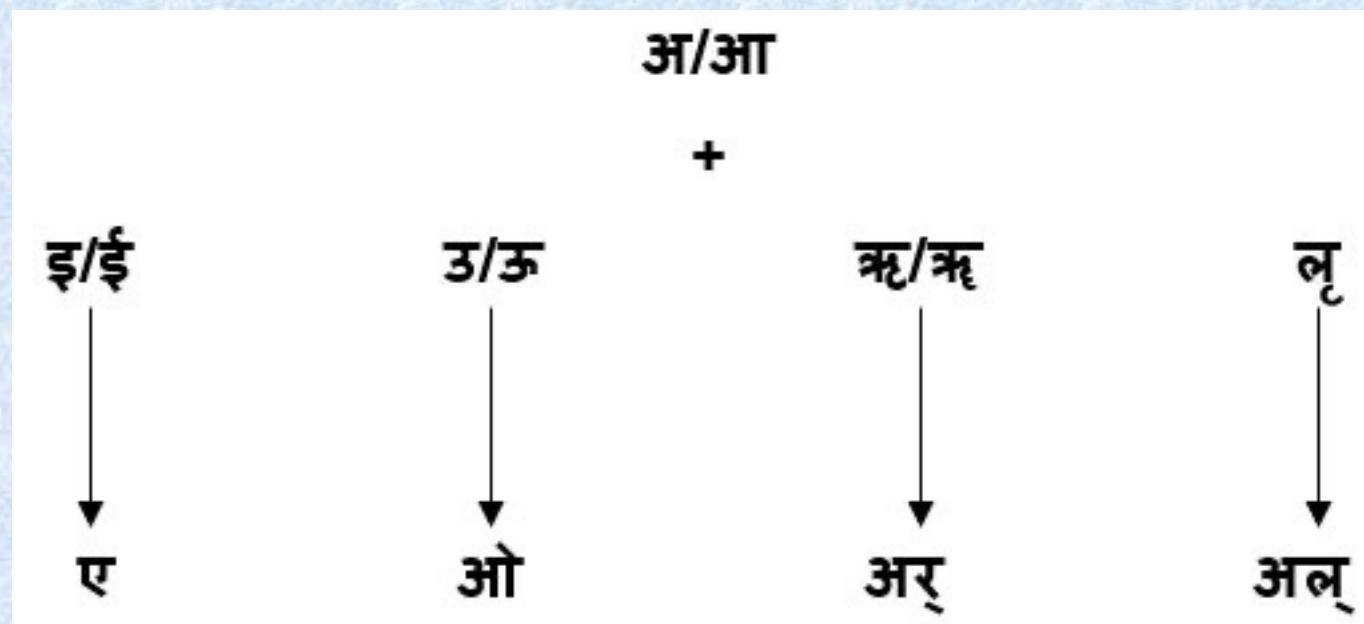
ऋ - ऋ → ऋ
सर्वण

ऋ + ॠ = ॠ
ऋ + ॠ = ॠ
ॠ + ॠ = ॠ
ॠ + ॠ = ॠ

ऋ - ॠ → ॠ
सर्वण

सन्धि:

गुण-सन्धि:

सन्दिधः

वृद्धि-सन्धिः

अ/आ

+

ए/ऐ

ओ/औ

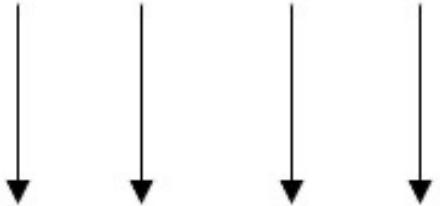
८

३०

यण्-सन्धि:

य्, व्, र्, ल् = यण्

इ/ई, उ/ऊ, ऋ/ऋ, लृ + any असर्वां स्वर

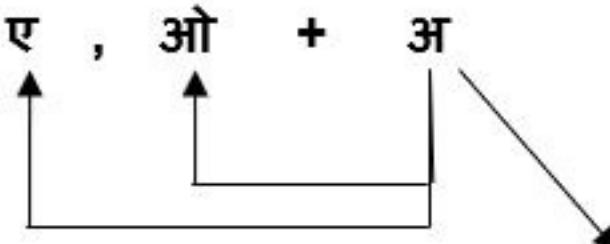
य् व् र् ल्

- इ/ई + any स्वर except इ/ई → य् in place of इ/ई
- उ/ऊ + any स्वर except उ/ऊ → व् in place of उ/ऊ
- ऋ/ऋ + any स्वर except ऋ/ऋ → र् in place of ऋ/ऋ
- लृ + any स्वर except लृ → ल् in place of लृ

पूर्वरूप-सन्धि:

पूर्वरूपसन्धि

At the end of word -

अ merges with ए and ओ

(s) = अवग्रह / द्विखन्द - indicates
elongation of preceding vowel

- ❖ अ merges with the earlier letter ए and ओ, it acquires the form of the preceding letter (पूर्वरूप)
- ❖ अवग्रह (s) always has the vowel अ hidden in it. The अवग्रह (s) replaces the vowel अ

यान्तवान्तादेशः-सन्धिः

अयादिसन्धि

At the end of word - ए , ऐ , ओ , औ + any vowel

↓ ↓ ↓ ↓
अय् आय् अव् आव्

- ❖ ए + any vowel = ए → **अय्**
- ❖ ऐ + any vowel = ऐ → **आय्**
- ❖ ओ + any vowel = ओ → **अव्**
- ❖ औ + any vowel = औ → **आव्**

सन्धि:

एकस्यैव
भवतृत्साह
तवौदार्यम्
पठत्वंशान्
फणीन्द्रः
सुधार्णवः
स्थूलावेतौ
नैनम्
पार्वतीशः
प्राचीनोक्तिः

कापि
तस्यायिदम्
पट्पायः
जनन्यवदत्
रामौत्कण्ठ्यम्
ननून्नतः
हरावागते
एकैकम्
तेऽत्र
गच्छामिति

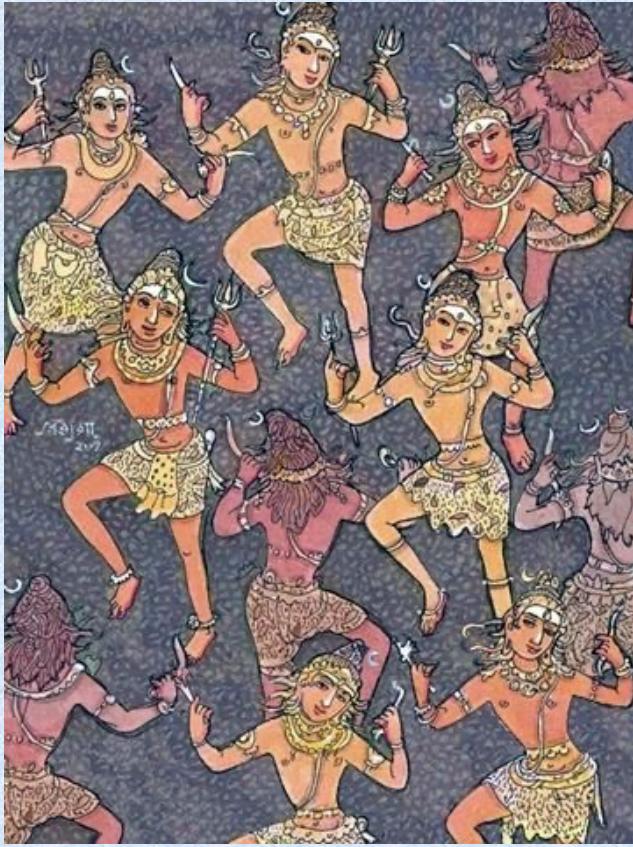
जनावाहुतौ
नान्यत्रासीत्
सत्यप्येवम्
देवोपासनोत्सुकः
इत्यत्रोक्तम्
चतुर्थऽङ्केऽस्ति
अत्रवोक्तम्
पृष्पार्चनम्
तैतत्

सन्धिः

वाणीयम्
रक्तौषधम्
तावेकदा
एवायम्
जनैक्यम्
सुखासनम्
वैधूकितः
वसन्तर्तुः
नदीह

Famous elevens and twelves

एकादश रुद्राः - महादेवः, शिवः, रुद्रः, शङ्करः, नीललोहितः,
ईशानः, विजयः, भीमः, देवदेवः, भवोद्भवः,

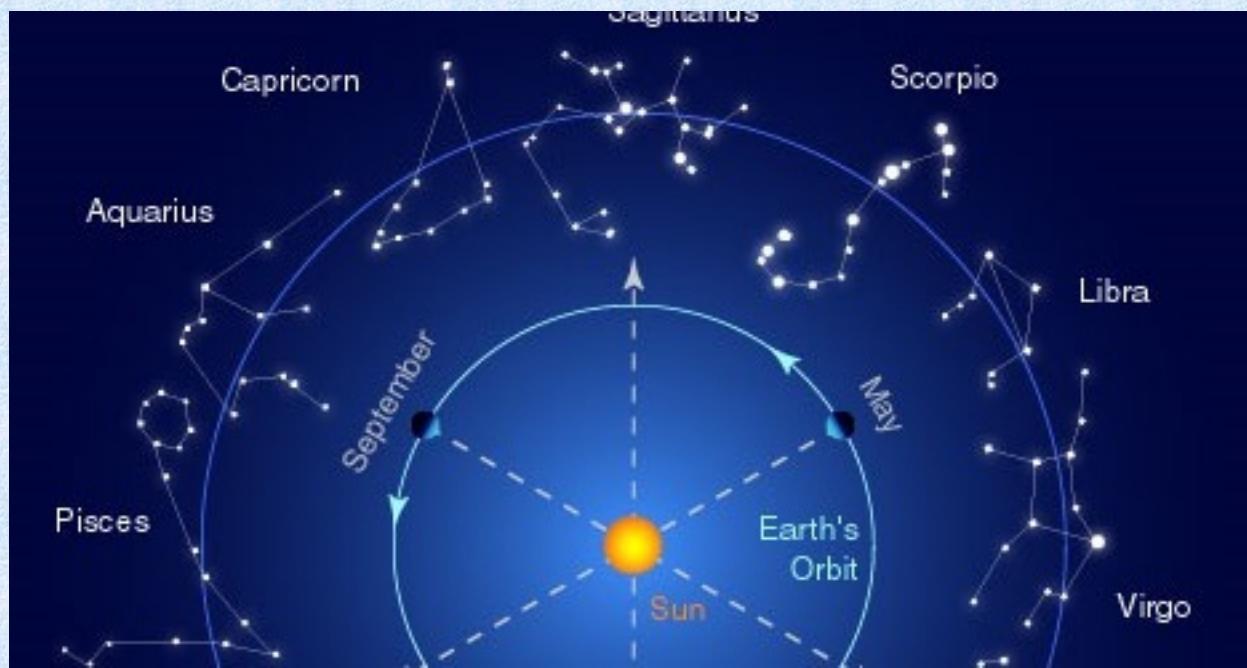
द्वादश आदित्यः - मित्रः, रविः, सूर्यः, भानुः, खगः, पूषा,
हिरण्यगर्भः, मरीचिः, आदित्यः, सविता,
अर्कः, भास्करः ।

द्वादश राशयः - मेषः, वृषभः, मिथुनः, कर्कटकः, सिंहः, कन्या,
तुला, वृश्चिकः, धनुः, मकरः, कुम्भः, मीनः ।

द्वादश मासः - चैत्रः, वैशाखः, ज्येष्ठः, आषाढः, श्रावणः,
भाद्रपदः, आश्वयुजः, कार्तिकः, मार्गशीर्षः,
पुष्यः, माघः, फाल्गुनः ।

९लोकः

Benediction to the Navagrahas

नमः सूर्याय सोमाय मङ्गलाय बुधाय च ।
गुरुशुक्रशनिभ्यश्च राहवे केतवे नमः ॥

Salutation to Sūrya, Soma, Mangala, Budha, Guru, Śukra, Śani, Rāhu and Ketu.

